

En rask resekavalkad Tyresö genom årtusenden

Trevlig resa önskar Berit Brandinge

Man funderar ibland över tiden och livets gång. Också över sitt egna liv. Tiden går fort - ett människoliv är inte särskilt långt vare sig man blir 60 eller 100 år jämfört med de många tidevarv, som jorden funnits till.

Genom Bengt Bratts bok om Tyresö kulturhistoriska miljöer fick jag ta del av Tyresös födlovåndor.

Tyresö, som med sin landmassa på 7100 ha är en av Stockholms läns minsta kommuner.

Det började för 2 miljarder år sedan under den s k Svekofenniska bergkedjeutvecklingen med jordbävningar och vulkanutbrott.

År efter bergkedjeutvecklingen finns sprickorna i berggrunden bl a den som i Tyresö har skapat vattensystemet mellan Drevviken och Tyresö slott med Gudöån och sjöarna Långsjön, Tyresö-Flaten och Albysjön.

Landskapet i Tyresö fick sin nuvarande form för 70 000 år sedan. Och den brant sönderskurna bergterrängen med den djupt inträngande Kalvfjärden får vi tacka den andra inlandsisen för.

Inte visste jag att Tyresö när istiden drog sig tillbaka för ca 10 000 år (8000 år f Kr) sedan låg 150 meter under havet. Idag ligger vi omkring 30 - 50 över havet.

Det som först "poppade upp" år 8500 var förstabeligt nog det 85 meter höga Telegrafberget, som inte bara är Tyresös högsta punkt utan även Stockholms skärgårds.

De allra första Tyresöborna

För 6000 år (4000 år f Kr) sedan började de första stenåldersmänniskorna slå sig ner på de odlingsbara markområdena som fanns i och runt Tyresö. Troligt är att människorna här var fiskare och säljägare.

Så sent som 1985 upptäckte arkeologen Agneta Åkerlund av en tillfällighet vad

som kan vara kommunens äldsta och första stenåldersboplat.

I en skogsslutning nordväst om Vissvass påträffades keramik och slagen kvarts.

Vi har flera gravsättningar i Tyresö - den äldsta skulle kunna vara 5000 år gammal.

Järnåldersgravfält finns eller har funnits vid Kumla, Alby, Uddby, Gimmersta, Raksta och Åva.

Det största och det äldsta (ca 550-800 e Kr) fältet med 75 synliga gravar - höga och runda stensättningar är det som finns på Fornudden vid Drevviken. År 1912 gjordes en mindre undersökning, som gav fynd från yngsta vikingatiden, bl a fragment av spännbuckla.

Under loppet av bronsåldern (1800-500 f Kr) steg landet ytterligare med 15 meter. Lertäckta dalbottnar frilades och frodiga strandängar utvecklades. Våra bronsåldersmänniskor sysslade förutom med jakt och fiske, troligen även med jordbruk. Bronsåldersfynd - en s k holkyxa av mälardalstyp påträffades vid Karlberg strax söder om Tyresö-Flaten.

Känner Du Gunnbjörn - medeltidsmänniskan?

Inte! Det gör inte jag heller.

På den enda hittills kända runstenen i kommunen, som upptäcktes strax väster om Tyresö kyrka så sent som 1969, kan man läsa att "Gunnbjörn lät resa... hjälpe själen bättre än..." eller Gud hjälpe hans själ bättre än han gjort sig förtjänt av. Böneramsan tyder på att kristendomen nått Tyresö.

Så nu känner vi Gunnbjörn som den första tyresöbon. Det var medeltidsfolket som stannade kvar i Tyresö. *Tacka Gunnbjörn för det!*

Året var 1938

Ja, det var det året som jag flyttade hit med mina föräldrar och min bror. Vi var nybyggare. "Och i Kumla skola jag gjorde entré. Tack snälla fröken Angberg för de"" Så sjöng vi tredjeklassare.

Skolan hade totalt 99 elever och överlä-

rare var *Jessie Navin*. Redan då genom sin politiska gärning en känd Tyresöprofil. Idag finns hon inte mer.

Kumla-Hanviken, så hette det lilla samhället, som låg som i en törnrosasömn. Granne med skolan låg ålderdomshemmet. En för oss barn viktig byggnad var *Swallingsborgs kiosk och konditori*, som numera går under smeknamnet "*Sockerbiten*" mums. och även den s k Gillestugan vid Långsjön, dvs *Solsäter*, som platsen heter. Dess ägare var Kulturella Folkdansgillet, som 1916 köpte området och lät uppföra ett antal sportstugor. Själva Gillestugan kom till 1920-22.

Här trådes midsommardansen varje år och gör så än idag. I början av augusti deltog bygdens ungdomar i Långsjösimningarna i samband med den årliga höstfesten. Jag deltog själv i ett gäng, vi kallade oss *magplaskarna*. Vi plaskade på rätt bra.

På den här tiden hade vi också ett sommarpensionat. Var? Rätt gissat!

I det anrika **Kumla Herrgård**, vars ägor då sträckte sig ända ner till den vackra Drevviken. Numera är den omgärdad av villor. Det var redaren och stockholmsborgaren *Olof Hansson-Törnes* (adlad *Törnflycht*), som under 1680-talet lät uppföra herrgården, som på senare tid fått uppleva olika liv. Det berättades att man här 1937 spelade in filmen "Pensionat Paradiset" med bl a skådespelaren *Thor Modéen*. Under andra världskriget 1942-45 fick den tjänstgöra som bostad för baltiska flyktingar.

Efter flera års förfall med rivningshot räddades herrgården av några eldsjälur, som bildade *Kumla Herrgårds bygdegårdsförening*. År 1988 hade man samlat in så

mycket medel att man kunde öppna efter en pietetsfull renovering. *En fantastisk insats!*

På Näset, den del som numera kallas Persudde låg för mig ett kärt hus, *Persuddetorpet*. Här gick korna och betade på ängarna. De hade fraktats över Drevviken i båt från Trångsunds Slott. Torpet och ägorna runt omkring hörde till slottet. Familjen Åkerblom, som bodde i torpet var anställda av slottsägaren. Jag minns lekstunderna med Åkerblomska barnbarnet Maj-Lis och de goda pannkakorna, som farmor Åkerblom bjöd på.

Men 1998 fick torpet från år 1754 ge vika för ett villabygge. Efter protester från föreningar, bl a Trollbäckens Egnahemsförening, Lions m.fl. plockades torpet ned för lagring vid Tyresö bussgarage i väntan på att eventuellt få återuppstå igen i Tyresö om de ekonomiska omständigheterna så tillåter.

Ibland cyklade vi barn till Tyresö för att se på *Tyresö Slott* (1636) och *kyrkan* (1640). Båda uppförda av Gabriel Oxienstierna.

Det lär ha funnits ett medeltida hus på lilla kullen Lilla Tyresö, som föregått slottet.

År 1941 när kyrkan firade sina 300 år var det stora festligheter och Kumla-Tyresökören sjöng under ledning av kantor *Arthur Bjärgård*. "I himlar sjungen, den eviges ära" klingade särskilt fint i mina öron, eftersom min mor Astrid och mina tvåstrar hade tränat både hemma och i kyrkan för att det skulle låta bra.

Ja, i övrigt fanns här inte så många hus förutom prästgården, skolan och några lantgårdar. Men det fanns desto fler blommar att plocka på dessa jungfruliga sköna ängar.

Tyresö växer till och väcks ur sin törnrosasömn

Under 30-40-talet var hela Tyresö till stor del ett fritidsområde för Stockholmarna, men på 50-60-talet tog villabyggandet fart. Nybyggarna i Kumla-Hanviken, som ville ha en fin trädgård blev självklart medlemmar i Kumla Egnahemsträdgårdars förening u p a. Så hette nämligen Trollbäckens Egnahemsförening år 1949.

Kumla-Hanviken, som år 1947 fick det gemensamma namnet *Trollbäcken*, växte nu snabbast i Tyresö.

Det berättas att namnet Trollbäcken var

Persuddetorpet, foto Berno Billing Trollbäcken.

dåvarande kommunalrådet *Gunnar Gyllnerts* förslag. Förståeligt nog - han bodde själv nära den då lilla porlande bäcken, och det fanns redan ett Kumla i Närke. Ortnamnet Kumla tolkas som kummel dvs *gravhög* eller helt enkelt *märke*. Namnet Trollbäcken har skämtsamt oversatts till engelskan som "*Hokus Pokus River*".

Trollbäcken får ett centrum

Åren 1954-56 byggdes bostadshusen och centrumanläggningen i HSB:s och kommunens regi vid Alléplan, där bl a Wahlbecks trädgårdsmästeri hade legat.

Husen, två och trevåninga lamellhus ritade av stadsarkitekten *Tore Forsman*, var tidstypiska. Under 80-talet har det förtätats med två hästskoformade bostadshus och en barnstuga på gården.

Genom den exploateringen blev trollbäcksborna många fler, och idag är jag själv en av de 11 379, som bor i trivsamma Trollbäcken.

Förortsstaden Bollmora - ett miljonprogram

På 1950-talet var ju bostadsbristen i Stockholm svår.

Varför skulle inte vi i Tyresö hjälpa till och bygga bostäder för barnfamiljer? Det var anledningen till att HSB diskuterade med Tyresö kommun om planerna på att bygga 2000 lägenheter i Tyresö. Av en ren tillfällighet hade en av markisen *Claes Lagergrens* söner (även han markis) avsikt att sälja ett 400 ha stort markområde vid gården Bollmora för sportstugebe-

byggelse. Kommunalnämndens ordförande *Gunnar Gyllnert* och kommunalkamrer *Gunnar Tunevi* kontaktade markisen och förvärvade 1955 hela området för 4 miljoner kronor, vilket då var en enorm affär för en fattig landsbygdskommun. Så byggdes Bollmora under 1960 - 80-talet. En blandad bebyggelse av småhus och bostadshus och vårt fina *Tyresö centrum*, som år 1991-92 byggdes ut och inglasades.

Tyresö - från ax till limpa

Om medeltidsmannen *Gunnbjörn* plötsligt kunde återuppstå och blicka ut över Tyresö skulle han nog inte tro sin egna ögon. Så många hus, så mycket folk, men han ser rätt. Idag är vi totalt **38 046** tyresöbor. **8222** personer har sitt förvärvsarbete här. Tänk, så tiderna förändras!

Och vår förening TEF har idag snart **1100** medlemmar (hushåll) och fler kan vi bli.

Resan, den är inte slut än. Den fortsätter med eller utan oss, men vi ska väl i alla fall hoppas att vi får vara med på en spännande resa över milleniumskiftet - 2000-talet.

